

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ НА
УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Виконала: студентка 2 курсу магістратури
PO1-M19z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Кісичук Анна Олексіївна

Керівник: Горбатюк О. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки та
управління навчальним закладом

Рецензент: Мелекєсцева Н. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1 Інтерпретація поняття «творчі здібності» в наукових джерелах, структура творчих здібностей	8
1.2 Формування творчих здібностей молодших школярів у концепції Нової української школи	14
1.3 Лінгводидактичний аспект розвитку творчих здібностей молодших школярів	19
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	25
2.1 Текст як засіб розвитку мовленнєвих і творчих умінь школярів	25
2.2 Аналіз програмових вимог щодо розвитку зв'язного мовлення та творчих здібностей учнів початкових класів	31
2.3 Організація, зміст і перевірка ефективності експериментального дослідження.....	38
2.3.1 Визначення початкового стану сформованості текстологічних і творчих умінь учнів 4 класу	39
2.3.2 Експериментальна методика розвитку творчих умінь учнів 4 класу під час роботи з текстом	51
2.3.3 Результати експериментального дослідження	73
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	93

ВСТУП

Пріоритетним завданням сучасної освіти є всебічний розвиток особистості учня, зокрема розвиток його творчих здібностей, які виступають умовою перетворення, оновлення і гармонійного розвитку нашої держави.

Найсприятливішим для розкриття й прискореного розвитку творчих здібностей є молодший шкільний вік. Це найвідповідальніший етап дитинства, коли дитина хоче вчитися, учитися вчитися і вірить у свої сили. Відтак актуалізується питання розвитку творчих здібностей здобувачів початкової освіти.

Аналіз науково-методичної та психологічної літератури дає можливість констатувати, що на сьогодні накопичений певний досвід у формуванні творчих здібностей учнів. Зазначену проблему досліджували В. Андреева, Н. Архипкіна, Ю. Бабанський, І. Барташнікова та О. Барташніков, Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, Г. Костюк, О. Митник, В. Моляко, О. Савченко, Н. Тализіна, О. Яковлева та інші науковці. Проте питання розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови залишається недостатньо вивченим, адже саме уроки української мови, на наш погляд, мають широкі можливості для розвитку творчої мовної особистості молодшого школяра, що й зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета роботи – висвітлити особливості розвитку творчих здібностей учнів 3-4 класів на уроках української мови.

Реалізація мети дослідження передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної та мовознавчої літератури, вивчити передовий педагогічний досвід із проблеми дослідження;

2) схарактеризувати лінгводидактичні основи формування творчих здібностей молодших школярів під час навчання української мови;

3) описати методику розвитку творчих здібностей на уроках української мови в 3-4 класах;

4) експериментально перевірити ефективність методики розвитку творчих здібностей молодших школярів у практиці навчання української мови.

Об'єктом дослідження є творчі здібності молодших школярів, а його **предметом** – процес розвитку творчих здібностей учнів 3-4 класів під час вивчення української мови.

Гіпотеза дослідження. Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження сформульовано припущення, згідно з яким систематичне використання творчих завдань на уроках української мови забезпечить ефективність процесу розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

У процесі дослідження використано такі **методи**: теоретичні – вивчення й аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження; емпіричні – спостереження за мовленнєво-творчою діяльністю учнів, аналіз уроків української мови в початковій школі; бесіди з учнями й учителями початкових класів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний); кількісний і якісний аналіз експериментальних даних з метою доведення ефективності розроблених завдань.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі 4 класів Кострижівського ЗЗСО I-III ступенів Заставнівського району Чернівецької області.

Наукова новизна роботи полягає у спробі пошуків шляхів розв'язання проблеми розвитку творчих здібностей учнів початкових класів під час вивчення української мови та моделюванні вправ і завдань для вдосконалення творчого мовлення молодших школярів.

Практичне значення дипломної роботи – можливість застосування змодельованих вправ і завдань з метою розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови учителями початкових класів і

здобувачами вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта під час проходження педагогічної практики.

Апробація роботи. Основні положення й результати дослідження представлено на: Всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 24-25 жовтня 2019 р.) у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами наративних технологій»; III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (м. Кам'янець-Подільський, 15-16 лютого 2020 р.) у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій»; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції (заочна форма) «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (м. Кам'янець-Подільський, 18-19 березня 2020 р.) у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій»; II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 9 квітня 2020 р.) у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках англійської мови»; VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти», (м. Кам'янець-Подільський, 16-17 квітня 2020 р.) у доповіді «Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку під час роботи з дитячою книгою»; Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Неперервна педагогічна освіта: стан, проблеми, перспективи» у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами інтегрованого навчання» (м. Умань, 24 квітня 2020 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції «Інновації в освітньому процесі: методологія, тенденції, технології» у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами методичної системи «Щоденні 5» (м. Ізмаїл, 22

травня 2020 р.); науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019-2020 навчальному році із доповіддю «Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови» (м. Кам'янець-Подільський, 23-24 вересня 2020 р.); онлайн-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 15-16 жовтня 2020 року) у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів в умовах диференційованого навчання»; Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 22-23 жовтня 2020 р.) у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі навчально-ігрової драматизації»; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (м. Кам'янець-Подільський, 28-29 жовтня 2020 р.) у доповіді «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами казок»; Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (м. Вінниця, 24-25 листопада 2020 року) у доповіді «Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-технологій»; Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Інновації в освіті: здобутки та перспективи» (м. Умань, 27 листопада 2020 року) у доповіді «Інноваційні технології як засіб розвитку творчої особистості молодшого школяра»; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (м. Вінниця, 10-11 грудня 2020 року) у доповіді «Технології розвитку творчих здібностей молодших школярів із особливими освітніми потребами»; обговорено на заняттях проблемної групи «Актуальні проблеми методики викладання української та іноземної мови в початкових класах» та на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені

Івана Огієнка (2019-2020, 2020-2021 н. р.).

Публікації. З теми дослідження опубліковано статтю: Кісичук Г.О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2020. Вип. XVI. С. 138-140.

Обсяг і структура дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, основної частини, що має два розділи, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 99 с., основна частина – 83 с.

Зміст роботи. У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, гіпотезу, завдання, об'єкт і предмет наукових спостережень, методи вивчення матеріалу, новизну, практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Науково-теоретичні засади розвитку творчих здібностей молодших школярів» схарактеризовано сутність поняття «творчі здібності», описано структуру творчих здібностей, конкретизовано лінгводидактичні основи розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

У другому розділі «Розвиток творчих здібностей учнів 3-4 класів на уроках української мови» описано методику розвитку творчих здібностей молодших школярів під час вивчення української мови, обґрунтовано результати експериментального дослідження.

У висновках подано підсумки здійсненого теоретичного й емпіричного дослідження.

ВИСНОВКИ

Науково-теоретичне осмислення лінгводидактичних основ розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку, узагальнення передового і власного досвіду роботи, а також проведені нами дослідження та його результати підтвердили актуальність проблеми розвитку і вдосконалення текстологічних та творчих умінь і навичок молодших школярів.

У ході аналізу теоретичних основ процесу формування і розвитку творчих здібностей було встановлено, що творчі здібності найбільше можуть вироблятися і розвиватися у творчій діяльності. Оскільки молодший шкільний вік є сенситивним періодом психічного розвитку дитини, то правомірним є твердження про те, що для учнів молодшого шкільного віку важливою умовою їх творчого зростання може бути мовна діяльність у роботі над текстом.

Використання на уроках спеціальних розвивальних вправ з творчими завданнями при роботі як з готовим текстом, так і при створенні власних висловлювань дозволить більш ефективно розвивати текстологічні, а відтак і творчі здібності молодших школярів. Цієї ж думки дотримується більшість методистів, учителів-практиків. Для цього необхідно формувати уміння інформаційно-змістового характеру, структурно-композиційні уміння, уміння правильно і стилістично доречно використовувати мовні засоби, а також уміння контролювати і вдосконалювати висловлену думку.

Аналіз чинної шкільної програми свідчить, що робота з опорою на текст повинна сприяти осмисленню школярами власної мовленнєвої практики, формуванню в них мовленнєво-комунікативних умінь, у тому числі й умінь логічно, творчо, стилістично довершено, виразно будувати власні висловлювання. На таку необхідність вказав і аналіз чинного підручника. Це і переконало нас у необхідності проведення спеціального експериментального дослідження.

Метою педагогічного експерименту було визначення вихідного рівня сформованості творчих умінь молодших школярів, а також вивчення передового досвіду роботи вчителів, розробка й обґрунтування експериментальної методики розвитку творчих умінь на уроках української мови в 4 класі під час роботи над текстом та перевірка її ефективності.

Аналіз досвіду роботи педагогів показав, що для розвитку творчих можливостей учнів вчителі звертають їх увагу на художні особливості літературних творів, а також добирають такий дидактичний матеріал, на якому учні не лише вчаться бачити певне мовне явище, а й стежать за використанням художніх засобів. Однак така робота не відзначається системністю і чіткою послідовністю. Проведене нами анкетування засвідчило неповне і непослідовне використання вчителями методів та прийомів формування текстологічних понять молодших школярів, а відтак розвитку їх творчих здібностей під час роботи з текстом на уроках української мови.

Результати констатувального зрізу показали, що учні 4 класу володіють недостатніми знаннями про текст, його семантику, структуру, засоби зв'язку і художні виражальні засоби. Було встановлено, що учні 4-их класів мають недостатній рівень теоретичних знань і практичних текстологічних знань і вмінь, а також низький рівень сформованості творчих комунікативно-мовленневих умінь, що ґрунтуються на теорії тексту. Так, в учнів 4-их класів на початку дослідження переважали початковий і середній рівні усвідомлення функції засобів художньої виразності (34-39%), а також з усіх названих складових розвитку творчих умінь у них найменшою мірою сформовані вміння використовувати адекватні засоби виразності у власних висловлюваннях (39-47%).

В основу формувального експерименту було покладено розробку методики розвитку творчих умінь школярів під час роботи над текстом на уроках української мови у 4 класі. Вона передбачала послідовність роботи

над текстами різних типів – від читання і прослуховування їх з метою заглиблення учнів у сюжет, зміст, тему, основну думку та структуру художнього твору, від спостереження за майстерним використанням автором виражальних засобів до вироблення вмінь самостійно добирати матеріал для побудови тексту, розташовувати його у відповідній послідовності, прогнозувати його сюжет, користуватися виражальними мовними засобами для досягнення відповідної комунікативної мети, творчо вдосконалювати свої висловлювання.

Завершальним етапом дослідного навчання була робота над різними видами переказу. Вона навчила учнів наслідувати готові зразки висловлювань, сприймати та відтворювати тексти різних типів і стилів мовлення, що дуже важливо для розвитку мовленнєво-творчих умінь.

Ефективність проведеного нами дослідження підтверджено експериментально. Так, найбільший приріст середніх показників в ЕК зафіксовано за достатнім (+17%) та високим (+21,5%) рівнями проти КК +4% та +2,5% в КК. Зниження показників початкового і середнього рівнів в ЕК воно становило відповідно -21,25% та -17,25% проти -1,75% та -4,75% у КК. Учні КК, як правило, не мали необхідних навичок редагування текстів, тоді як учні ЕК під час редагування творів легко відтворювали синонімічні ряди, багато слів замінювали точнішими епітетами, синонімами, порівняльними зворотами, фразеологізмами, використовували метафори тощо.

Отже, запропонована нами методика сприяла розвитку в учнів 4 класу логічного мислення і творчого мовлення, привчила доречно вживати мовні засоби, створювати багаті на виражальні засоби висловлювання, а також удосконалювати своє усне і писемне мовлення. Усе це свідчить про досягнення мети нашого дослідження і підтвердження робочої гіпотези.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анджейчак А. О. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах // Обдарована дитина. 2014. №5. С. 8-11.
2. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир, 2012. С. 14-41.
3. Артемова О. І. Розвиток вербальної креативності студентів-психологів в процесі професійної підготовки. Збірник наукових праць РДГУ. Психологія: реальність і перспективи. 2016. Вип. 7. С. 12-17.
4. Банько Н. В. Розвиток творчого мислення молодших школярів // Педагогічна скарбниця. 2013. №2. С. 4-7.
5. Барко В. І. Розвиток здібностей і творчого потенціалу // Обдарована дитина. 2005. № 1. С. 27-31.
6. Біла І. М. Здібності: дефініції та характеристики. Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки українських вчених: матеріали Міжнародної наукової конференції. Київ, 12 червня 2014 р. С. 13-20.
7. Білик Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернетконференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2015.
8. Бублій О. А. Розвиток творчих здібностей учнів // Нива знань. 2005. № 3. С. 30-32.

9. Будій Н. Д. Психолого-педагогічна підтримка креативності учнів на уроках української мови у ході виконання творчих завдань // Освіта та розвиток особистості. 2014. № 1 (20). С. 46-49.

10. Будій Н. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у роботі над текстом на уроках української мови : дис. ...кандидата пед. наук : 13.00.02. Тернопіль, 2011. 225 с.

11. Будій Н. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у роботі над текстом на уроках української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 2011. 20 с.

12. Вашуленко М., Дубовик С. Робота над власним висловлюванням (есе) на уроках української мови // Початкова школа. 2017. № 10. С. 10-16.

13. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: метод. посіб. Київ : Освіта, 2006. 268 с.

14. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г., Мельничайко О. І. Українська мова: підруч. для 4 кл. загальноосв. навч. закладів з навчанням українською мовою. Київ : Освіта, 2015. 192 с.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2009. 1736 с.

16. Винокурова М. О. Найкращі тексти в розвитку творчих здібностей: книжка для дітей, вчителів та батьків. Київ :АССА, 2015. 368 с.

17. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків : Друк, 2015. 110 с.

18. Волощук І. Л. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. Київ : Педагогічна думка, 2013. 160 с.

19. Габеркорн І. Готовність майбутніх вчителів до розвитку творчих здібностей молодших школярів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2012. № 43 (1). С. 19-26.

20. Габеркон І. І. Дидактична модель системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчих здібностей молодших школярів. URL: http://www.ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_65/59.pdf. (дата звернення: 23.05.2020).
21. Галендей Г. Роздуми про шляхи розвитку творчих здібностей і обдарованості учнів // Початкова освіта. 2001. №15. С.6-9.
22. Демченко І. І., Пічкур М. О., Близнюк Т. О. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. Київ, 2009. 218 с.
23. Державний стандарт початкової освіти // Учитель початкової школи. 2018. № 4 (вкладка). С. 1-16.
24. Донченко Т. Як готувати учнів до переказу // Українська мова і література в школі. 2001. № 2. С. 3-6.
25. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови // Початкова школа. 2016. № 7. С. 5-11.
26. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови // Початкова школа. 2016. № 8. С. 15-21.
27. Іванова О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів // Початкова освіта. 2014. №5. С. 42-44.
28. Загурська І. С. Розвиток рефлексії як передумова розвитку самооцінки творчих здібностей. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : збірник наукових праць. 2005. Вип. 6 (30). Ч. 1. С. 267-277.
29. Карпалюк В. С. Формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський : ПП Д. Г. Зволейко, 2011. Вип. 7. С. 147-151.

30. Клименко В. В. Психологічна підтримка творчості учня. Психолог. 2002. № 46-47. (Спецвипуск).
31. Ковальова В. І. Формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використання технології розвитку критичного мислення (компетентісно орієнтована освіта) // Початкове навчання та виховання. 2009. № 16-18. С. 12-16.
32. Колкатіна Н. М. Розвиток творчих здібностей // Початкове навчання та виховання. 2009. №19-21. С. 34-43.
33. Кочан І. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
34. Кривонос О. М. Основні методики формування творчих здібностей. URL : <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgiehjai/index.html> (дата звернення: 13.12.2019).
35. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи // Початкова освіта. 2016. №18. С. 11-12.
36. Кульчицька О. І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці // Обдарована дитина. 2000. №1. С. 27-32.
37. Курінна А.Ф. Формування комунікативних умінь і навичок учнів гуманітарних ліцеїв на уроках риторики. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Херсон, 2005. 20 с.
38. Лобчук О. Знання про текст як система орієнтирів у побудові висловлювання різних типів // Початкова школа. 2002. №4. С. 17-21.
39. Лук О. Н. Психологія творчості. Київ : Наука, 2016. 375 с.
40. Лук'янчук М. В. Вплив асоціативного навчання на творчий розвиток учнів молодших класів // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: збірник наукових праць. 2014. Вип. 12. С. 135-139.
41. Лук'янчук М. В. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей у процесі навчання грамоти // Психолого-педагогічні проблеми

сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2014. Вип. 51. С. 137-142.

42. Лук'янчук М. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів як педагогічна проблема у процесі асоціативного навчання // Academic science – problems and achievements III: Proceedings of the Conference. North Charleston, 21.02.2014. North Charleston, SC, USA: Create Space. 2014. Pp. 124-127.

43. Лук'янчук М. В. Структура творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний аспект // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. 2018. Вип. 54. С. 174-179.

44. Лук'янчук М. В. Теоретичні основи розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку // Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів (14 травня 2015 року). Луцьк, 2016. С. 238-242.

45. Максимович О. Р. Педагогічні умови для розвитку творчих здібностей // Початкова освіта. 2011. №28. С. 14-16.

46. Малихіна О. Е. Особливості творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку // Початкова школа. 2015. №7. С. 51-54.

47. Мамчук Л. П., Ямницький В. М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології. Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2014. Вип. 3. С. 96-100.

48. Мартинюк Л. Становлення творчої особистості молодшого школяра // Початкова школа. 2002. №10. С. 2-4.

49. Маслова С. Е. К вопросу о творческих качествах личности. Высшее образование сегодня. 2007. № 3. С. 58-61.

50. Методи і прийоми розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів початкових класів / упор. М. П. Крилевець. Полтава, 2009. 92 с.
51. Методика навчання української мови в початковій школі / ред. М. С. Вашуленко. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
52. Митник О. Технологія побудови уроку як цілісного творчого процесу // Початкова школа. 2009. № 10. С. 53-57.
53. Міщиха Л. П. Психологія творчості. Навчальний посібник. Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 448 с.
54. Моляко В. О., Музика О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир, 2007. 319 с.
55. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. Обдарована дитина. 2005. № 4. С. 2-9.
56. Музика О.О. Мотивація творчої обдарованості // Обдарована дитина. 2003. №3. С. 2-9.
57. Музика О. Я. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення фахових дисциплін. Умань, 2012. 188 с.
58. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (зі змінами). Тернопіль : Мандрівець, 2015. 256 с.
59. Никитіна А. В. Розвиток творчих здібностей учнів // Початкова школа. 2013. № 10. С. 34-37.
60. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.11.2019).
61. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
62. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ, 2001. 516 с.

63. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови // Дивослово. 2006. № 1. С. 15-20.

64. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : постанова КМУ від 03.11.1993 № 896. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (дата звернення: 20.10.2019).

65. Психологічний тлумачний словник / за ред. О. П. Чижова. Харків, 2004. 520 с.

66. Радієвська А. А. Структурні компоненти творчих здібностей учнів молодших класів ліцеїв мистецтв як наукова проблема. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи». 2012. Вип. 39. С. 133-138.

67. Рибальченко І. Вчимося працювати на уроці творчо // Початкова освіта. 2016. №9. С. 11-13.

68. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке. Воспитание школьников. 2007. №4. С. 28-30.

69. Романюк С. Лінгводидактичні основи розвитку творчого мовлення молодших школярів // Гірська школа Українських Карпат. 2016. № 14. С. 109-113.

70. Роменець В. А. Психологія творчості. К іїв: Либідь, 2001. 288 с.

71. Симановський О. Е. Розвиток творчого мислення школярів. Дніпро : Герда, 2017. 111 с.

72. Скакуліна Н. П. Творчість та фантазія. Київ : Генеза, 2014. 143 с.

73. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібник / О. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко, Н. Мордовцева та ін.; за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.

74. Сорокіна О. Методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів // Психолог. 2016. № 5. С.13-19.
75. Сторожук Ю. В. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів засобами театрального мистецтва // Мистецтво та освіта. 2017. №2. С. 5-9.
76. Творчі здібності як результат і передумова різноспрямованого розвитку творчої особистості. URL: vman.lutsk.ua/file/k2.doc (дата звернення: 18.12.2019).
77. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
78. Український педагогічний словник / за ред. О. Григор. Київ, 1997. 373 с.
79. Усатий В. Засвоєння найважливіших текстологічних понять як засіб удосконалення зв'язного мовлення // Початкова школа. 2000. №11. С. 57-60.
80. Філософський словник соціальних термінів / за ред. В. П. Андрущенко. Київ – Харків, 2005. 669с.
81. Чорна Л. Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів // Обдарована дитина. 2001. №5. С. 42-48.
82. Чорноус В. П. Формування творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення предметів математичного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2010. 232 с.
83. Чупріна О. В. Реалізація принципу розвитку мовлення на уроках української мови в початковій школі // Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах : збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару) / за ред. К. Я. Климової. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 22-26.

84. Шерстюк В.В. Розвиток творчих здібностей дитини. URL: <https://psihol.jimdo.com/на-допомогу-педагогам/розвиток-креативнихздібностей/> (дата звернення: 15.02.2020).

85. Шумілін А. Т. Процес творчості школярів. Чернігів : Деснянська правда, 2015. 217 с.

86. Явоненко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів // Початкова школа. 2003. №3. С. 14-18.

87. Яковлева О.Л. Розвиток творчого потенціала особистості молодшого школяра. Київ : АССА, 2015. 291 с.

88. Яструб С. В. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках читання шляхом впровадження інноваційних та здоров'язберігаючих освітніх технологій // Початкова школа. 2014. №4. С. 18-20.